

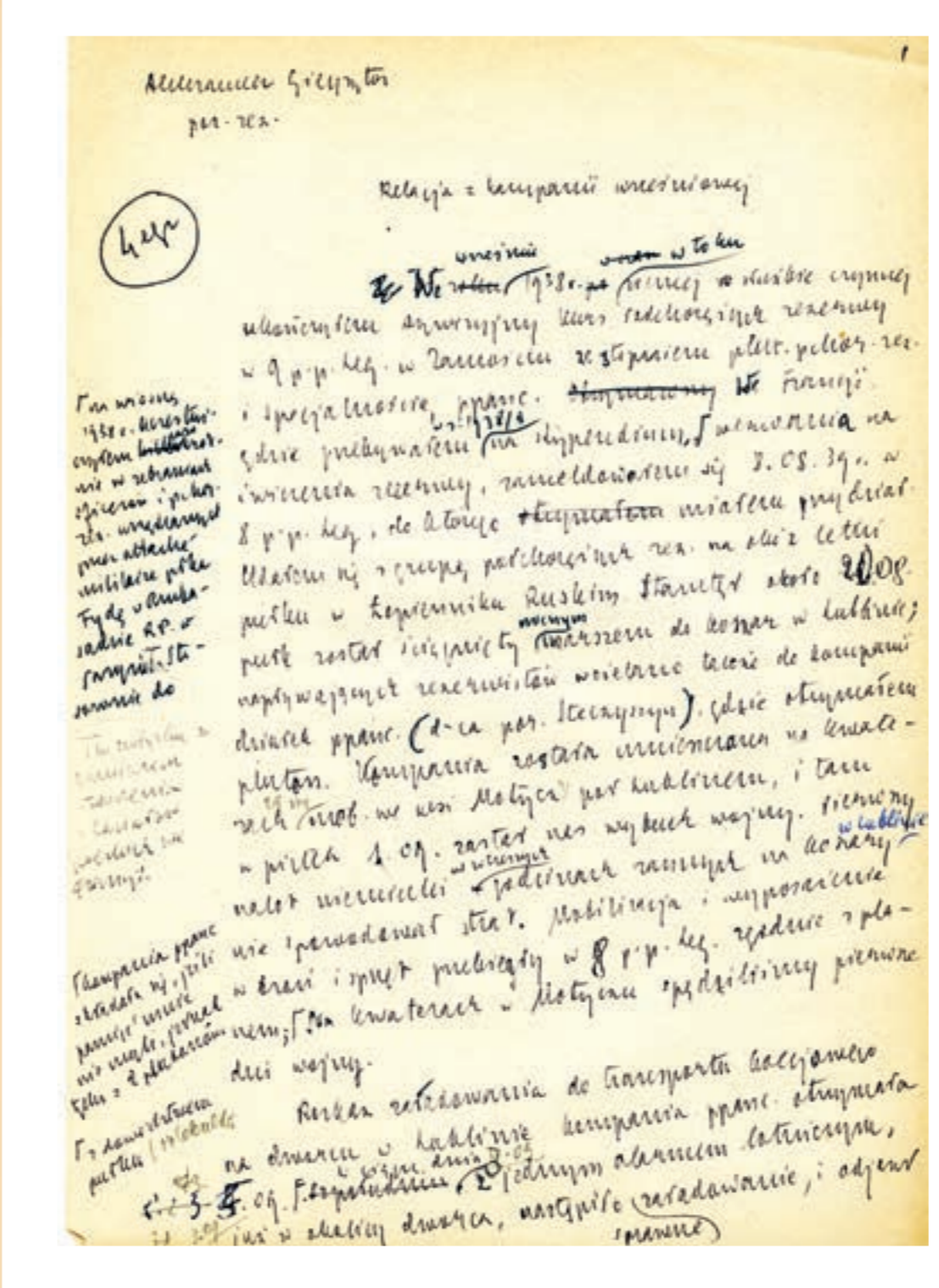
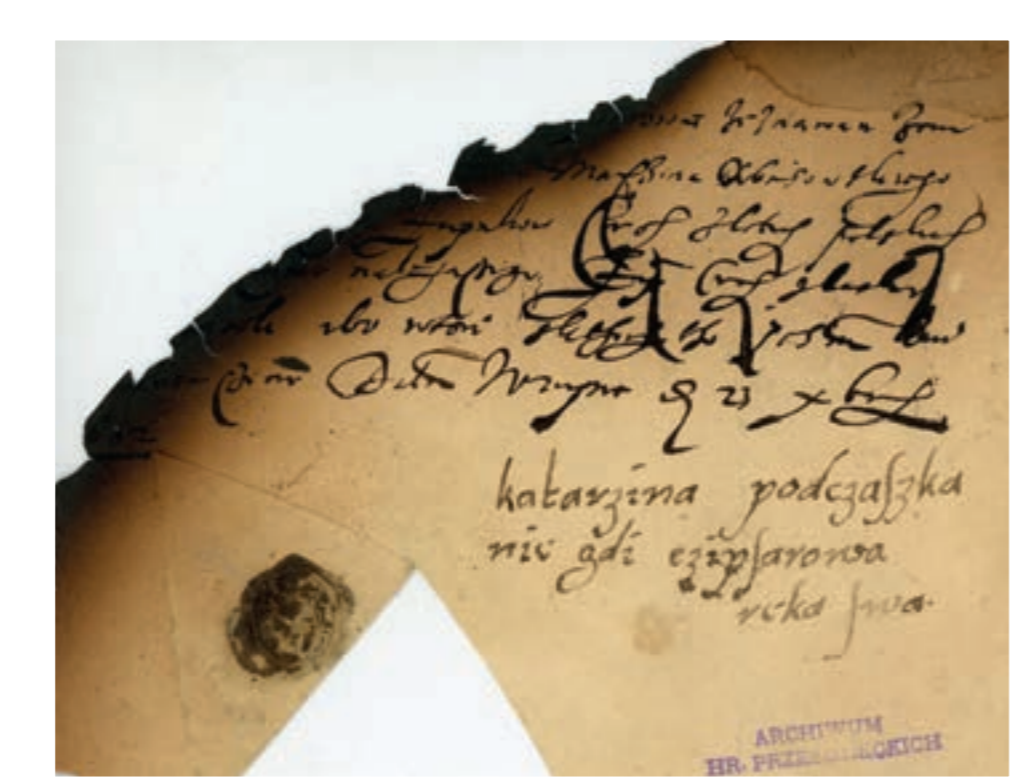

Irena i Aleksander Gieysztorowie na krótko przed wybuchem wojny, 1938, APAN, ZF, b.p.

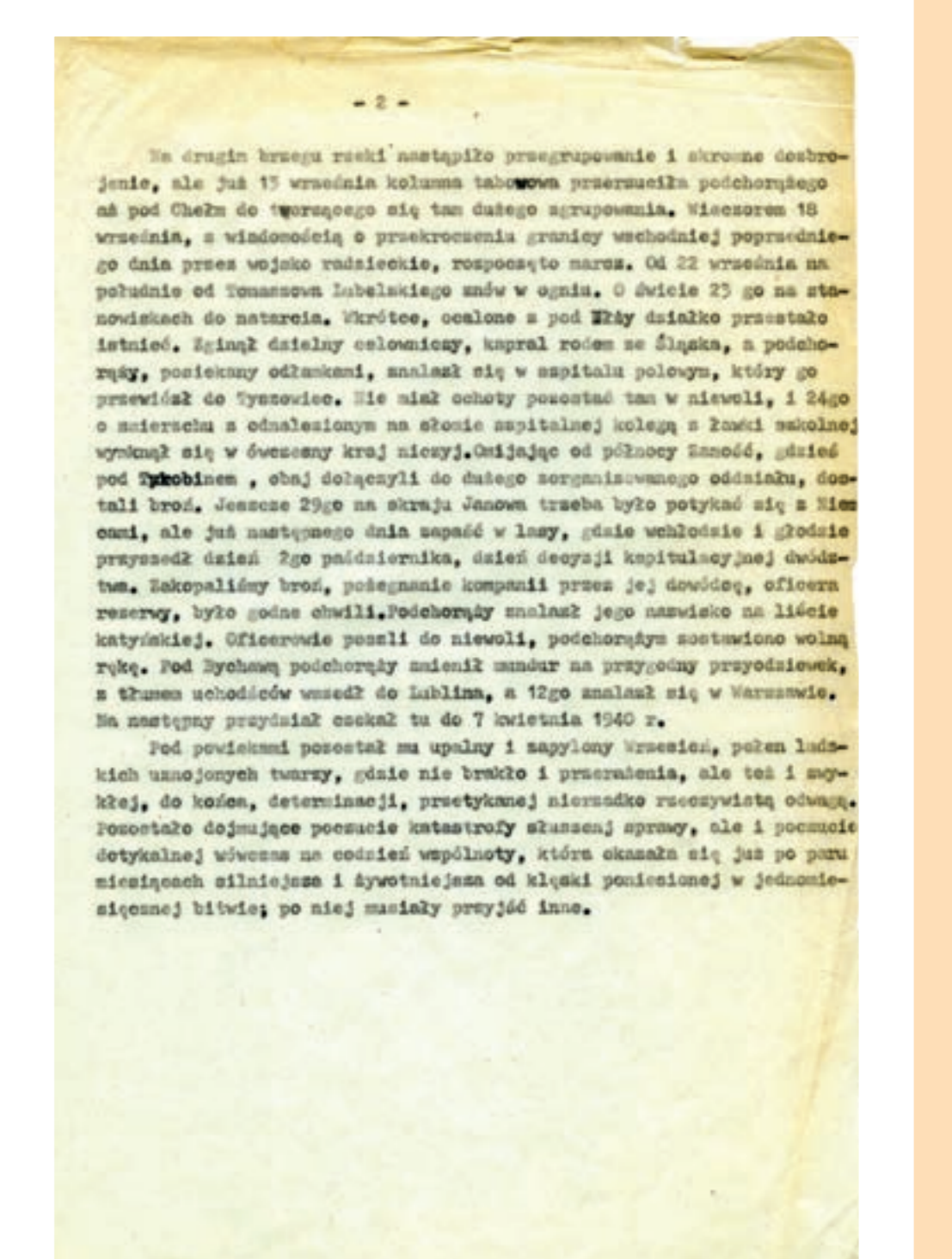
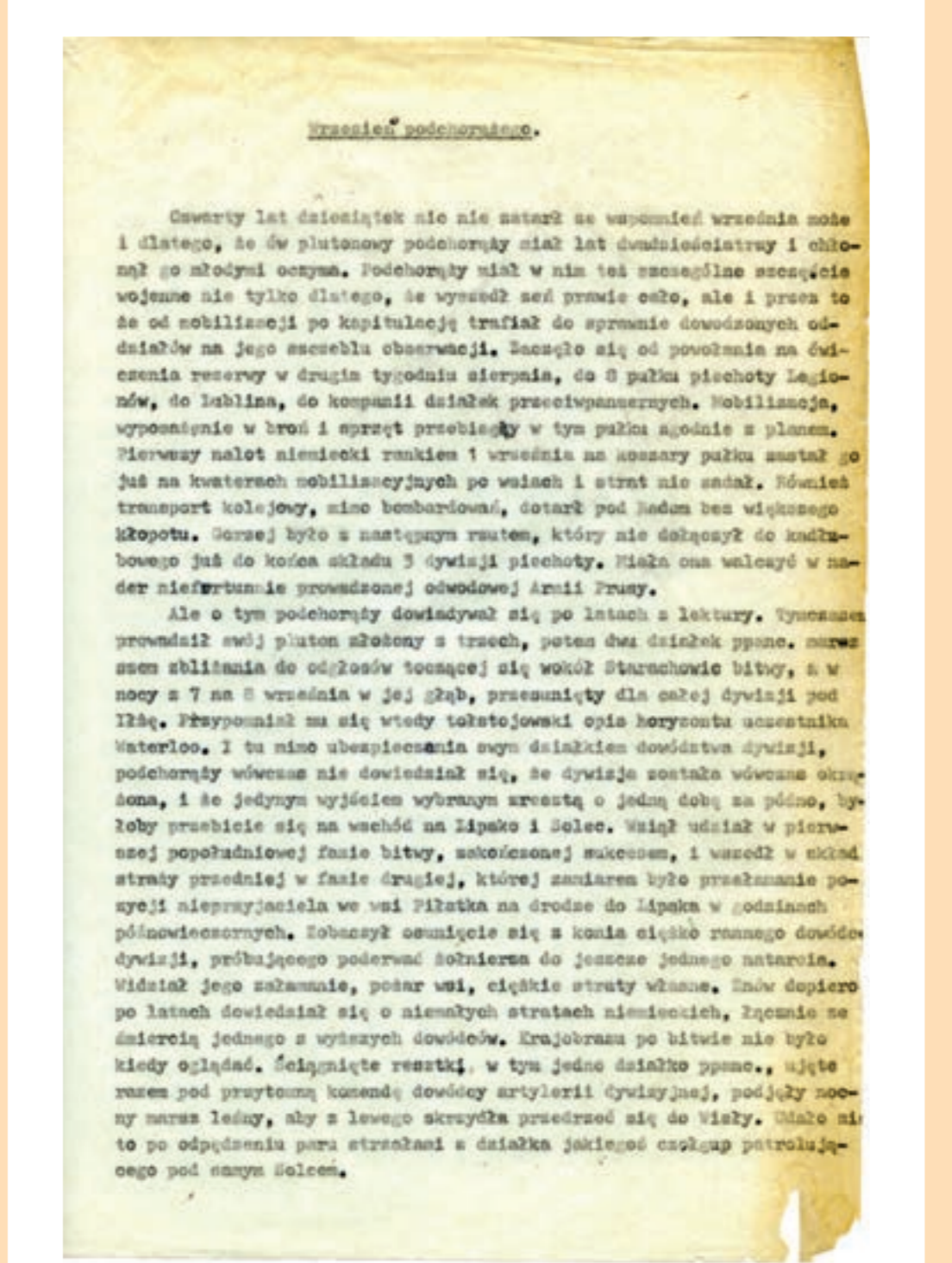
W lipcu 1939 roku Aleksander Gieysztor przebywając we Francji dostał wybór od attachatu wojskowego między powrotem do kraju i zgłoszeniem się do swojego mobilizacyjnego pułku a pozostaniem we Francji i kontynuowaniem pracy naukowej. Wybrał wariant pierwszy i 8 sierpnia zameldował się w 8. Pułku Piechoty Legionów pod Zamościem. W czasie kampanii wrześniowej jako plutonowy podchorąży wziął udział w bitwie pod Iłżą. Po kapitulacji dowództwa 2 października pod Bychawą zmienił mundur na przygodny przyodziewek i z tłumem uchodźców wszedł do Lublina, aby stamtąd przedostać się do Warszawy.

„Spalenizna Przędzieckich”, czyli szczytki archiwalistów z Biblioteki Przędzieckich, która spaliła się niemal całkowicie 25 września 1939 roku na skutek niemieckich bomb burzących i zapalających oraz pocisków artyleryjskich. Ocalały resztki, przytomnie wyrzucone przez służbę na podwórze; właściciel i kustosz byli nieobecni w Warszawie. Wiosną 1940 roku ocalony fragment zbiorów znalazł schronienie w jednym z domów czynszowych Rajnolda Przędzieckiego przy ul. Szczygłej 3. Akcje zabezpieczania, porządkowania i inwentaryzowania ocalonych obiektów rozpoczął wtedy Zygmunt Wdowiszewski. Do współpracy zaprosił m.in. Aleksandra Gieysztora. Są to skrawki dokumentów, i inwentaryzowania ocalonych obiektów rozpoznać w części czytelnie. Wyjąde są, że większość z nich pochodzi z XIX wieku, chociaż niewykluczone, że niektóre są starsze. Ogromna część nosi ślady ognia, spopielałe karty kruszą się w dotyku, 1939, materiały Aleksandra Gieysztora, APAN, III-352, j. 1478

Aleksander Gieysztor, Relacja z kampanii wrześniowej, 1939, Materiały Aleksandra Gieysztora, APAN, III-352, j. 1106

Byłem i będę... o historyku, który tworzył historię Aleksander Gieysztor

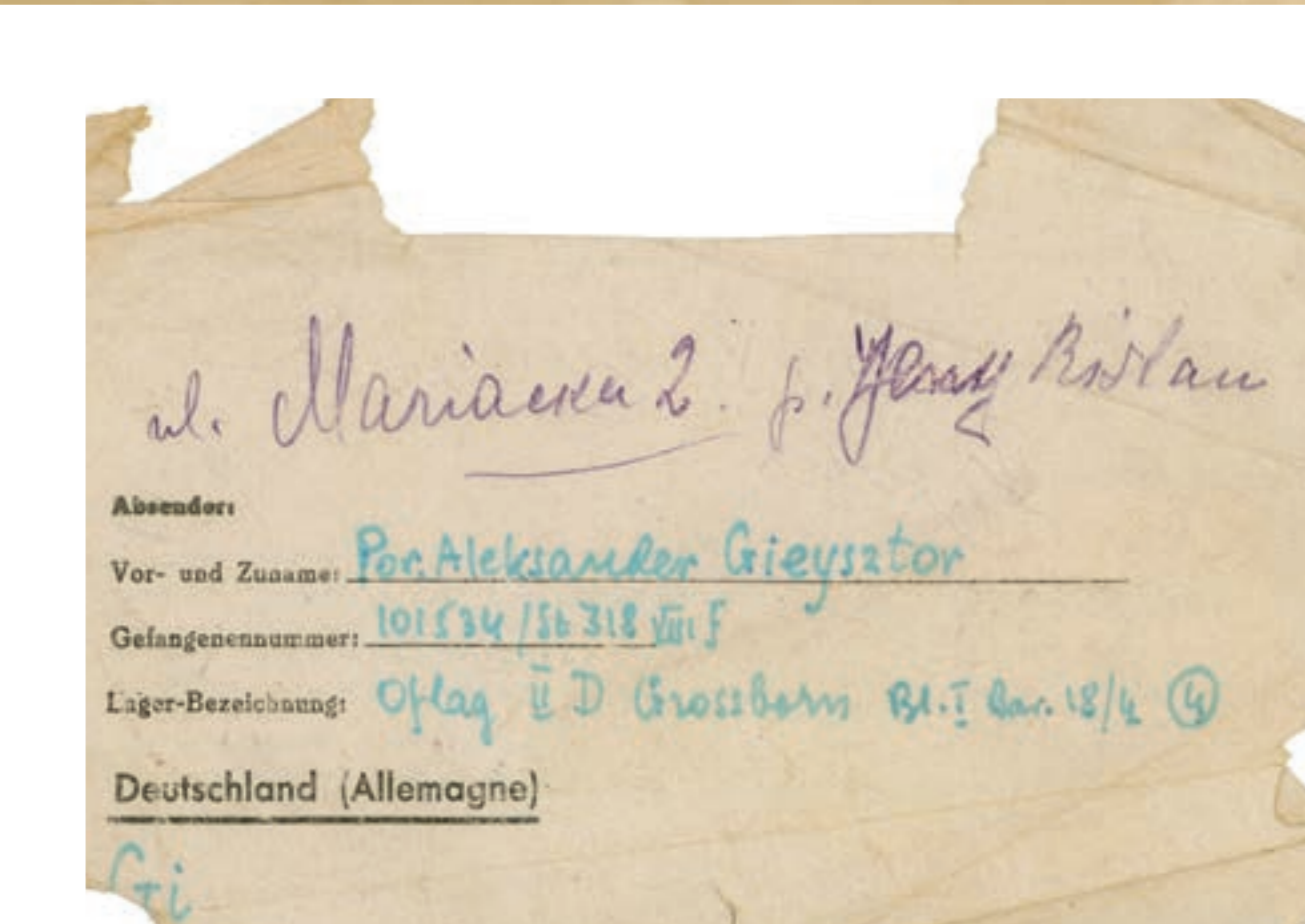
Klio inter arma

„Miałem w tym okresie życia wielokrotnie szczęście, a jedno z nich chyba nie najmniejsze, że w czasie kampanii wrześniowej trafiałem do oddziałów dowodzonych z odwagą i głową.”

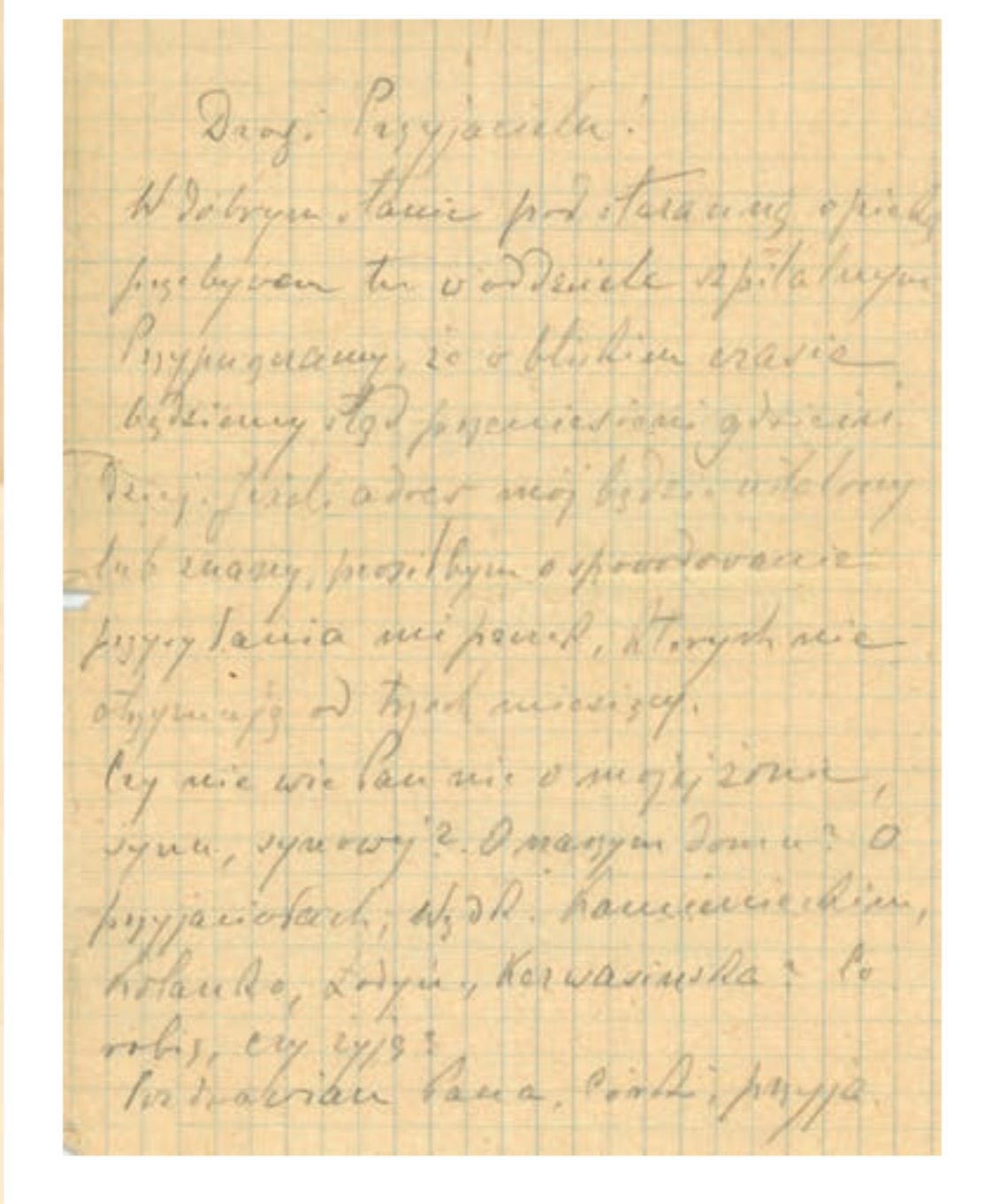
„Lata wojny wypadło mi spędzić w dwóch głównych płaszczyznach. Staralem się nie zaniedbywać zajęć naukowych, i to w różnej postaci — przede wszystkim pisałem wspomnianą już dysertację o genezie wypraw krzyżowych, rozpoczętą w Paryżu, a kończoną tutaj pod kierunkiem Stanisława Kętrzyńskiego i Marcelego Handelsmana. Ponadto z początku pracowałem niecały resztą rok na zleceńnych zajęciach w Archiwum Głównym. Potem Natalia Gąsiorowska-Grabowska wciągnęła Stanisława Herbsta, Witolda Kulę i mnie do Tajnej Wolnej Wszechnicy Polskiej i tam rozpocząłem moją karierę nauczyciela akademickiego. [...] Zajmowałem się tam naukami pomocniczymi historii i wtedy właśnie napisałem skrypt *Zarys nauk pomocniczych historii*, którego pierwsze wydanie było wydaniem podziemnym. Uczęszczałem ponadto na zebrania Towarzystwa Miłośników Historii.”

„Profesor Kętrzyński, który wobec mnie żywił szczególną sympatię, był na swój sposób tym doktorem wzruszony. Na zakończenie tego aktu polecił przynieść butelkę francuskiego wina, którą przechował z okresu przedwojennego. Jakiś łagodny Sauternes uczcił doktorat dokonany w osobliwych warunkach i obroniony przed tą komisją w szczególnych okolicznościach.”

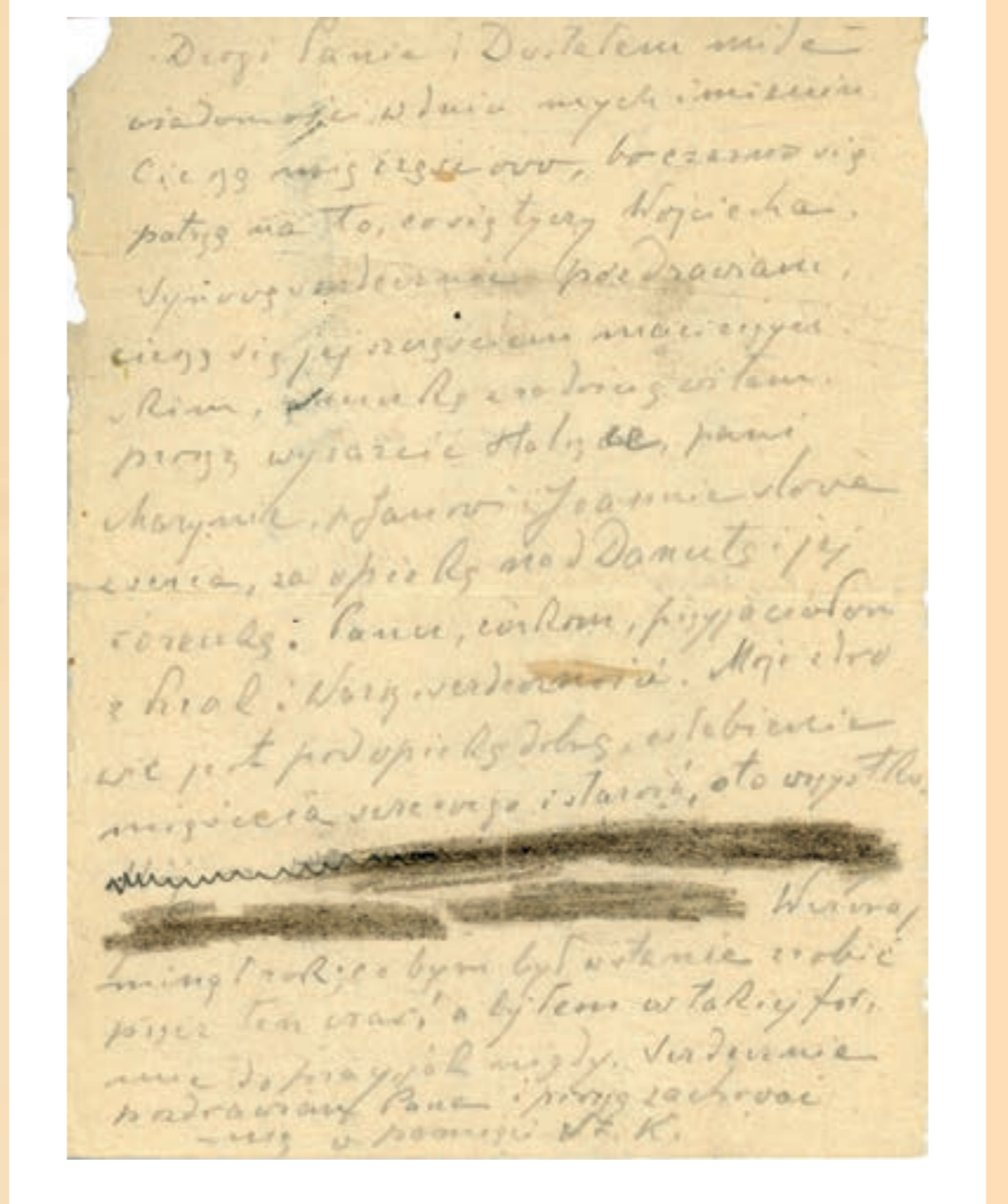
„Przeważnie w trójkę — Wdowiszewski, Stanisław Dąbrowski, aktor i teatrolog, oraz piszący te słowa, niekiedy chyba też Andrzej Pleśniewicz — spotykaliśmy się na kilka porannych godzin raz, czasem dwa razy w tygodniu. Porządkowaliśmy, bez możliwości zabiegów konserwatorskich, bodaj do następnej zimy włącznie owe naufragio erepta. Potem też zaglądaliśmy, bo Wdowiszewski udostępnił to, co uratowano i ułożono, zaufanym osobom. Juliusz W. Gomulicki czynił tu poszukiwania norwidowskie. Zetknięcie z okazałymi nadal ułamkami [...] tego zasobu było dla mnie w tym gronie szczególnym seminarium biblioznawczym.”

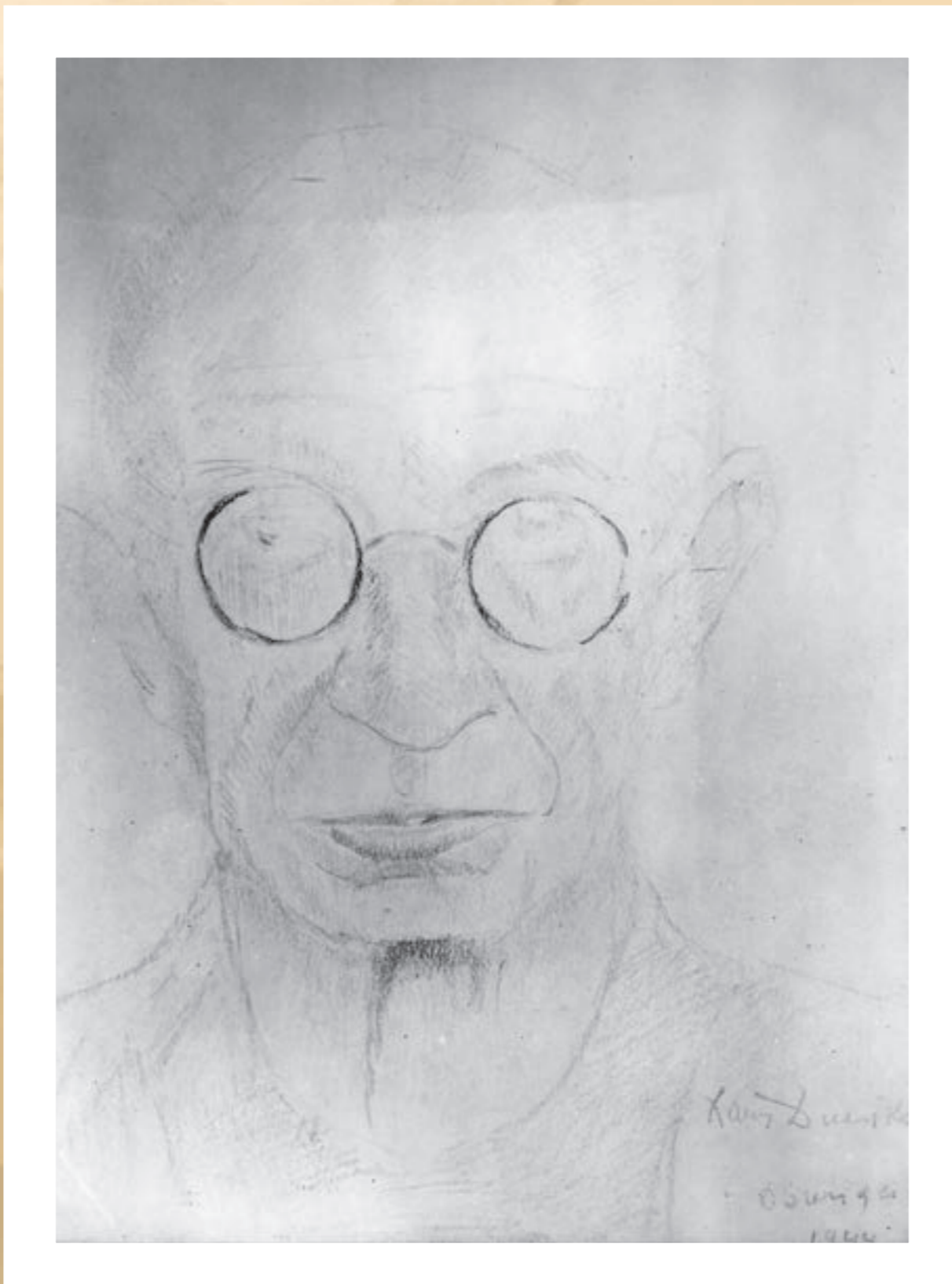
Kartka Aleksandra Gieysztora z oflagu II D Grossborn, 1945, Materiały Aleksandra Gieysztora, APAN, III-352, j. 1106

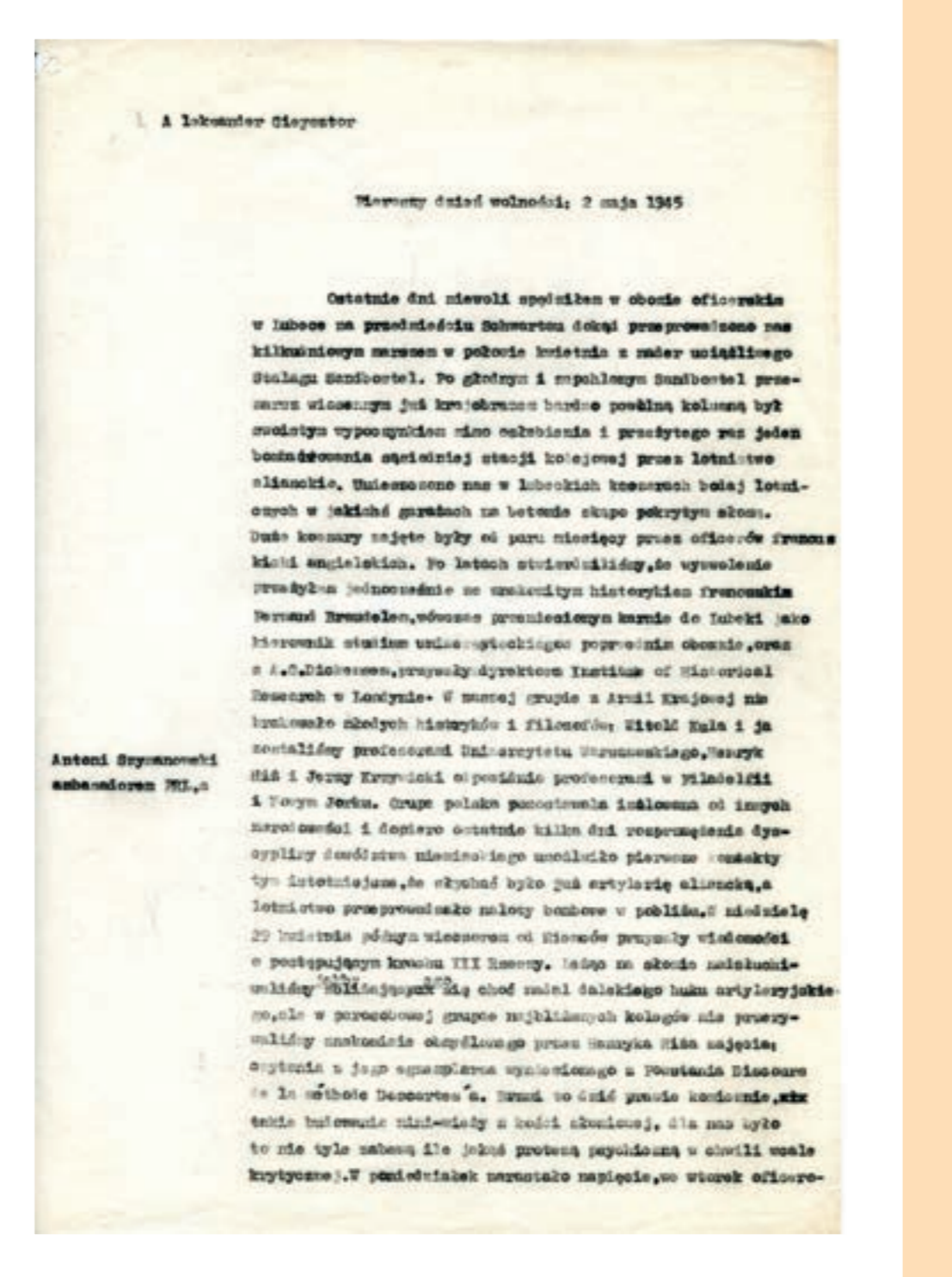
Grypsy Stanisława Kętrzyńskiego do Aleksandra Gieysztora z Oświęcimia, 1944, Materiały Aleksandra Gieysztora, APAN, III-352, j. 1106

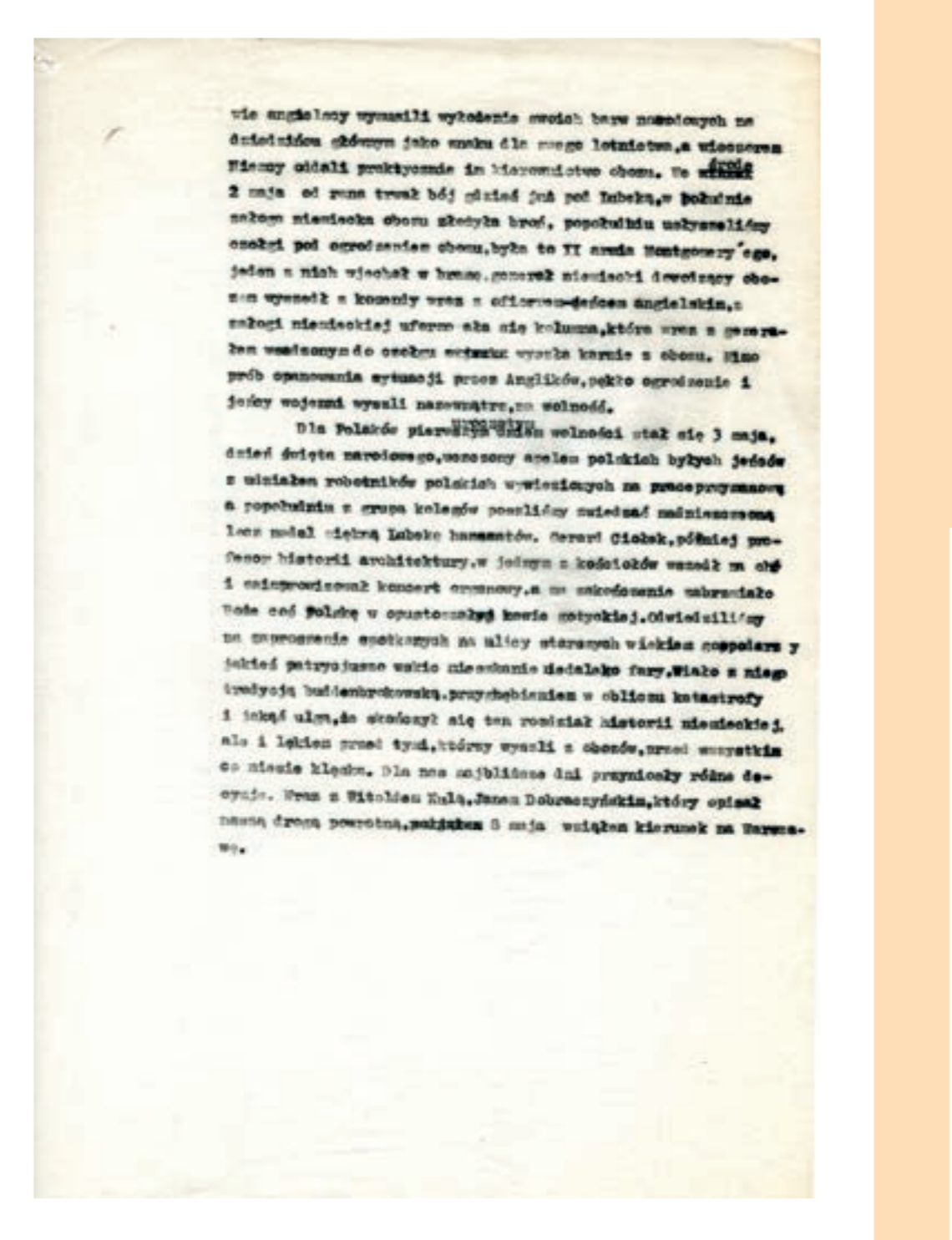
Stanisław Kętrzyński był opiekunem konspiracyjnego doktoratu Aleksandra Gieysztora. Mistrz darzył swojego ucznia szczególną sympatią. Jesienią 1942 roku w mieszkaniu Stanisława Kętrzyńskiego na Tamce Aleksander Gieysztor złożył egzamin doktorski przed komisją pod przewodnictwem przedwojennego dziekana Wydziału Humanistycznego UW Stanisława Wędkiewicza. Tytuł rozprawy brzmiał *Ze studiów nad genezą wypraw krzyżowych*. W listopadzie 1943 roku Stanisław Kętrzyński został aresztowany wraz z żoną. W poszukiwaniu Wojciecha Kętrzyńskiego Gestapo dokonało rewizji w mieszkaniu na Tamce i, nie znalazłszy syna, aresztowało

Ksawery Dunikowski, rysunek przedstawiający profesora Stanisława Kętrzyńskiego w obozie w Oświęcimiu, kopia; oryginał syn Wojciech Kętrzyński przekazał w darze Muzeum Narodowemu w Warszawie w 1973 roku, 1944, Materiały Aleksandra Gieysztora, APAN, III-352, j. 1325

Aleksander Gieysztor, Pierwszy dzień wolności, 2 maja 1945, Materiały Aleksandra Gieysztora, APAN, III-352, j. 1106

Przepustka wydana Aleksandrowi Gieysztorowi przez administrację wojskową Armii Amerykańskiej, 10 maja 1945. Materiały Aleksandra Gieysztora, APAN, III-352, j. 1106